

Om förlåtelsen

Camilla Kronqvist
Citera inte utan tillstånd, tack!

[**Kalle och Hobbe strip:** Kalle (springande efter Sussi): Sussi, förlåt att jag retade dej! Jag menade inte att såra dej!, Sussi: Men det gjorde du! Fast jag godtar din ursäkt! Tack!, Kalle (springer glatt iväg): Vackert! Skönt att det är ur världen!, Sussi: ... FÖRRESTEN, FÅR JAG SE DEJ KRUSA LITE!!]

Inledning

Jag har valt att inleda den här uppsatsen med en seriestrip med Kalle och Hobbe, inte för att det är en rolig serie, även om den också uppfyller de kriterierna, utan för att den på många vis träffande beskriver en situation som säkert är bekant för många och som berör den aspekt av förlåtelsen jag här är intresserad av och tänker behandla på de följande sidorna, nämligen förlåtelsens plats i, och betydelse för de mänskliga relationerna.

Frågan om förlåtelse kan uppkomma i ett antal diskussioner, i relation till straffet som benådning, där förlåtelsen ofta har betraktats som något onödigt ifall att straffet ansetts rättvist, i religiösa sammanhang, t.ex. i kristendomens uppmaningar att förlåta och att älska sin fiende, m.m.. Här vill jag emellertid hellre rikta in mig på förlåtelsen vanliga människor emellan, och se vad det är vi gör när vi yttrar ordet förlåt, vad det innebär att be om, och ge, förlåtelse och också varför detta är så viktigt för oss.

Jag nämnde tidigare att jag tyckte att man kan finna flera viktiga aspekter på förlåtelsen i Kalle och Hobbe serien, förlåtelsen måste t.ex. alltid följa på en orätt handling, Kalle hade retat och sårat Sussi, den är personlig, bara den som gjort orätt kan be om förlåtelse och bara den som begåtts orätten kan ge förlåtelse, bara Sussi kan förlåta Kalle det orätta han gjort henne. Förlåtelsen kräver också en viss ansträngning av både den förlåtna och den förlåtande parten. Den som gjort orätt måste, i viss mån, visa att han eller hon insett vad den gjort, och ge uttryck för det i sina handlingar, något som Kalle uppenbarligen inte riktigt kan sägas göra, men också den som förlåter måste vara beredd att ändra sin attityd gentemot personen som gjort något orätt men nu ber om förlåtelse, något som inte heller kan sägas om Sussi. Förlåtelsen är också något som kan ta tid, förlåtelsen och den orätta handlingen sker s.a.s. i tiden, även om det blir dumt att försöka fastställa förlåtelsen tidsligt, "När började förlåtelsen?", "Är jag förlåten nu, eller nu?", och förlåtelsen kan också misslyckas, vilket sker i Kalles och Sussis fall. I efterhand kan man säga att Sussi visserligen försökte förlåta Kalle men att hon inte var riktigt beredd att göra det, liksom Kalle inte var beredd att bli förlåten.

Om handlingar och relationers natur

Innan jag närmare ska försöka gå in på några av de tidigare nämnda aspekterna på förlåtelsen och dess plats i mänskliga relationer, tror jag att det, åtminstone för min egen del, kan löna sig att fundera lite över vad det är vi normalt menar då vi talar om handlingar och

relationer. Hur förstår vi en handling, och hur hänger våra handlingar samman med våra relationer? Hur kan en orätt handling utförd av en person i en relation vara orsak till att relationen förändras eller t.o.m. upphör?

En handling kan enkelt sägas vara något vi gör, men med det har man inte sagt speciellt mycket. Frågar man däremot, inte direkt efter vad en handling är, utan vad vi förstår som en handling och hur vi förstår en handling, kan man säga mer. Vi förstår vanligen en handling utifrån den situation den uppträder i, och den person som utför den, och vi förväntar oss också att handlingen, med hänseende till situationen, ska vara begriplig. Den som utfört handlingen ska kunna ge skäl för varför han gjorde på ett visst sätt om han blir tillfrågad om det, en handling är inte som t.ex. en kroppslig reaktion som en nysning, och skälen förväntas också vara vettiga. Vi godtar inte vad som helst som ett skäl för en handling, och vi förväntar oss också att människor ska ta ansvar för sina handlingar.

I vår förståelse av en handling beaktar vi också personens person, eventuella motiv, handlingens överensstämmelse med övriga saker personen sagt och gjort o.s.v., en handling kan på så vis ofta sägas vara ett uttryck för hur vi upplever och förhåller oss till vår situation. I detta sammanhang kan det vara värt att föra in relationer, eftersom ju relation ofta är synonymt med förhållande, man kan kanske säga att en relation i viss mån består i hur vi förhåller oss till andra människor.

Vilken sorts relation vi har till en annan människa kommer att ta sig uttryck i våra handlingar mot denna människa, eller så är det sätt på vilket vi handlar mot andra människor utslagsgivande för vilken relation vi har till dessa andra. Men det är inte en diskussion som det är värt att ge sig in på. Huvudsaken är att våra relationer i mycket kommer att påverka våra handlingar och den betydelse vi tillskriver dem.

Samma handling kan betraktas på olika sätt utifrån situation och relation, och för man in den här aspekten i moraliska sammanhang, som, i min mening, är det enda sammanhang där man begripligt kan tala om förlåtelse, ser man, att vad som kommer att betraktas som en orätt handling kommer att variera från fall till fall beroende på vilken relation vi har till personen som utsätts för vår handling. För att ta ett väldigt banalt exempel så förväntar sig ingen, åtminstone inte i Finland, att jag ska hälsa på okända människor. Däremot kan det bra hända att jag blir förebrädd för att inte, av någon orsak, hälsat på en bekant.

Våra relationer ställer krav, eller förväntningar, såsom lojalitet i en vänskap och trohet i ett kärleksförhållande, på oss och våra handlingar, och våra handlingar återverkar också på våra relationer. Något som är så gott som självklart med tanke på att våra relationer som sagt i mycket består i, om inte våra handlingar, våra förhållningssätt till andra. Och med tanke på att vi människor inte alltid är så starka som man ibland skulle hoppas, är det inte oförståeligt att vi ibland gör saker som bryter mot de förpliktelser den andre personen och relationen ställer på oss.

Om handlingars oåterkallelighet¹

I en relation delar vi inte bara förpliktelserna mot varandra med varandra, utan också ett förflutet, minnen och erfarenheter, och hoppet om en framtid tillsammans, vilket tar sig uttryck i t.ex. uppgörandet av planer. Allt detta ställs på ända då en orätt handling begås av den ene parten mot den andre. Vi blir de människor vi är genom våra handlingar, och tvingas att ansvara för vad vi gör och vad vi är, eller vilka vi blir genom dessa. Den part som sårat den andre kommer för den sårade inte längre att vara den person han eller hon delat sitt liv och sina erfarenheter med utan också den person som sårat honom eller henne. Den

---

¹ Även Hannah Arendt talade om det gjordas oåterkallelighet, och menade att "[b]otemedlet mot oåterkallelighet - mot att man inte kan göra det gjorda ogjort trots att man inte kunde veta vad man gjorde - ligger i den mänskliga förmågan att förlåta" 283

sårande personen blir den orätta handlingen, den orätta handlingen kommer, om inget annat sker, att för alltid stå mellan människorna i relationen.

I detta ingår också förståelsen för handlingars definitivitet. En handling kan inte, hur mycket vi än önskar oss det, göras ogjord, den kommer alltid att finnas där oavsett vad vi gör och säger. Det här är kanske orsaken till att filosofer som Kant, enligt Joanna North, sett förlåtelsen i konflikt med det rättvisa straffet, och t.o.m. ansett den omöjlig, då man på något sätt tänkt sig att förlåtelsen kan suddas ut det skedda.² En uppfattning som i min, och Norths, mening är ett missförstånd av förlåtelsens väsen.

Joanna North föreslår att förlåtelsen istället för "att ta bort faktumet om en ogärning [wrongdoing] vilar... på uppmärksammandet av det här faktumet för dess egen möjlighet" och att "det som annulleras i förlåtelseakten inte är brottet i sig utan den förvrängande effekt som detta har på ens relationer till ogärningsmannen och kanske andra" (min översättning)³ och jag tenderar att hålla med henne i detta. Det som skett har skett, och förlåtelsen innebär inte att man suddar ut det onda som hänt, eller att man glömmer bort det onda, snarare drar man med förlåtelsen ett streck över det onda, man 'besluter' att det onda inte längre ska få stå emellan den som gjort en orätt och den som begåtts orätten. Det här är dock ingen lätt uppgift för någondera parten.

Att be om förlåtelse

Som jag nämnde i inledningen kräver förlåtelsen en medveten ansträngning av bådadera. Den som begått en orätt handling måste inse sin skuld och sitt ansvar för handlingen, något som inte alltid är så enkelt. I o.m. att man tar ansvar för en handling och erkänner den som sin, går man också med på att man blivit den person som handlingen gjort en till, en person som man kanske inte alls skulle vilja vara. Det är då lätt hänt att man väljer andra utvägar än att 'erkänna sin handling'. Man försöker t.ex. förklara eller bortförklara handlingen, skyller på andra, förnekar att man gjort något o.s.v.. Det här gör det svårare för den andre att förlåta. Den förorättade parten kan t.ex. vara beredd att förlåta bara den andre går med på att den gjort något som behöver förlåtas och ber om förlåtelse, men den andre kan vägra inse sin skuld och endast komma med (bort)förklaringar.

Att inse sin skuld är dock, om än viktigt, inte det enda som krävs av den felande parten för att en förlåtelse ska kunna äga rum. Den måste också ångra sig, något som ofta i sig följer med bönen om förlåtelse. I många fall härstammar insikten om ens skuld i att ha sårat en annan människa och bönen om förlåtelse från att man inte kunnat identifiera den orätta handlingen med sig själv, man känner att man inte kan stå för sin handling och är uppriktigt ledsen för att man förorsakat en annan lidande.

En alltför stor betoning på ångern kan dock ställa till mer problem än den löser. I hur hög grad kan man kräva att den andre ska visa ångerfullt beteende, och vem ska bestämma hur mycket som är tillräckligt kan man då fråga sig, och håller man tillbaka förlåtelsen och kräver lite mer ånger innan man går med på att förlåta, som Sussi i Kalle och Hobbe exemplet, tror jag att man förlorat något viktigt i förlåtelsen. Däremot tror jag ändå man kan säga att ångern måste ta sig uttryck i personens som ber om förlåtelse handlingar. Om personen upprepar den sårande handlingen efter att ha blivit förlåten kan man verkligen fråga sig hur uppriktig den var i sin ånger och bön om förlåtelse.

Att be om förlåtelse kan liknas vid ett löfte, där man lovar att inte göra om samma sak igen. Man lovar att man förändrat sig, eller att man ska förändra sig, att man inte längre är

² Joanna North: 'Wrongdoing and Forgiveness' i Philosophy 62 1987 499

³ Ibid 500

den person som gjorde orätt, även om det är just i egenskap av den person som gjort fel som man ber om förlåtelse.

Att ge förlåtelse

Även om den felande parten kan komma till insikt om sin skuld och ångra sin handling, kan den inte själv på något sätt gottgöra handlingen. Endast den som begåtts orätten kan, i specialfall som dödsfall kanske också en närstående person till den förorättade, genom förlåtelsen, lyfta bördan från den andres axlar. Det här ger den eventuellt förlåtande parten makt, och också ansvar, för den som ber om förlåtelse, men också för den själv. Den som ber om förlåtelse har genom sin bön utlämnat sig till den andres nåder, satt sig själv i dess händer, och att spela med förlåtelsen, eller hålla tillbaka förlåtelsen, 'hålla någon på halster', kan tyckas lika orätt som handlingen som gett upphov till bönen om förlåtelse. Förlåtelsen, eller den utlämnade förlåtelsen, kommer också att ha betydelse för det egna livet, ens fortsatta relationer och attityder, en aspekt som jag också kommer att ta upp lite längre fram.

Att förlåta någon innebär som tidigare sagts att inte låta den orätta handlingen stå emellan sig och den andre. Liksom det löfte den person som ber om förlåtelse ger att inte upprepa handlingen, lovar den förlåtande personen att inte låta den orätta handlingen påverka, eller alls spela in, i dess förhållningssätt och handlingar mot den felande. Joanna North talar även om förlåtelsen som en återupprättelse av personen till dess ursprungliga ställning.⁴

Men att inte låta den orätta handlingen spela in är, det här tror jag alla kan intyga, svårt. Den orätta handlingen, och lidandet den förorsakat en, blir nämligen lätt, det här nämndes också tidigare, det enda man ser i den andre. Det egna lidandet tenderar också att växa när man grunnar på det, och riskerar lätt att skymma alla andra aspekter på relationen, och den som förorättat en.

Hur man i en sådan här situation alls kan förlåta, och glömma eller snarare förbise, de sår en annan människa skapat hos en kan tyckas omöjligt. Jag tror dock att vi här kan ha en viss hjälp av att förstå t.ex. Augustinus' tal om att hata synden men inte syndaren. Att kunna förlåta kräver nämligen att man inte bara ser till den orätta handlingen, att man ser bakom handlingen till människan. T.o.m. vill jag säga att även om man ber om förlåtelse för en handling så är det inte handlingen som blir förlåten utan människan. Handlingen kommer inte att vara mindre orätt fastän man förlåter människan, och vi kan, efter förlåtelsen, fortfarande tycka att handlingen, men inte människan, är dålig. För att igen låna Norths ord kommer förlåtelsen till stånd "genom att försöka se ogärningsmannen med medkänsla, välvilja och kärlek medan man uppmärksammar att han med vilje har övergett sin rätt till dem" (min översättning).⁵

En förlåtelseakt kan i mycket liknas vid en akt av kärlek. Vår förmåga att förlåta sammanhänger i hög grad med vår förmåga att älska. Det är inte konstigt att kristendomen med sitt starka kärleksbudskap även betonar förlåtelsen. I förlåtelsen av en människa som man har en relation räcker det inte att bara se till den orätta handlingen, det gäller också att ta i beaktande vad personen som begått den orätta handlingen betytt och betyder för en, och även när personen man förlåter är en främmande måste man, än en gång, se bakom handlingen till människan. Att förlåta innebär att man ser den ibland svaga människan och accepterar att hon kan göra fel, såsom att älska ofta består i just det att man vet om, och accepterar, den andres fel.

Att vissa handlingar är oförlåtliga och att man kan försöka förlåta men misslyckas, inse att man inte klarar av att förlåta, är dock inget som kan bestridas, och är sällan heller

⁴ Ibid 501

⁵ Ibid 502

klandervärt. Att förlåta är, som sagt, ingen lätt uppgift, och det är också något som kan ta tid. Däremot tror jag inte att det är möjligt att klandra någon för att vara för förlåtande.

Vikten av att förlåta

Ofta när vi yttrar ordet förlåt har förlåtelsen endast en ursäktande karaktär. Vi gör ibland saker utan meningen att skada någon som andra personer ändå kan ta illa vid sig av, vi handlar, eller säger något, överilat, o.s.v.. Att då vi uppmärksammas på detta säga 'förlåt' är, i alla fall i mitt fall, ofta en naturlig och omedelbar reaktion. Förvisso medger man att man gjort fel, men i yttrandet av ordet förlåt finns också det att det inte var illa menat. Att säga förlåt är här ungefär samma sak som att säga ursäkta om man i trängseln stiger någon på tån.

Att här tala om att relationen hotas av den orätta handlingen, eller något liknande, är smått överdrivet. I många sådana här fall kommer relationen att bestå fastän man inte ber om förlåtelse, även om jag tycker att det skulle vara en tråkig utveckling om vi utelämnade förlåtelsen i dessa situationer. Det finns dock fall där en orätt handling kan leda till att relationen förändras eller upphör, hur mycket och till vilken grad är beroende av handlingens grovhet, men även en relativt liten oförrätt som lämnas outredd kan drastiskt förändra relationens art.

Förlåtelsens betydelse för oss kan endast förstås i det att vi förstår att relationer är viktiga för oss. Vi föds in i ett antal relationer och skapar och upprätthåller, genom hela livet, relationer med andra människor. Osynliga band binder samman varje människa med flera andra, band som även kan slitas och gå av, och att säga att dessa band saknar betydelse för oss och de människor vi är en 'sanning' som jag tror att ingen vill ge sig in på att bevisa. Goda relationer till andra människor är för många ett mål i sig, och en bruten relation lämnar spår som inte är lätta att sopa igen hos någondera parten.

Det viktiga i att förlåta ses också i vad det innebär att inte förlåta. Den som inte blir förlåten blir inte av med den börda som vetskapen av att man gjort något orätt kan innebära och förvägras också möjligheten, åtminstone försvåras processen avsevärt, att förändra sig, att förverkliga löftet som ingick i bönen om förlåtelse. Den orätta handlingen lämnas hängande över ens huvud, och man kan inte själv befria sig från den.

Också den part som inte ger förlåtelse kommer att lida av detta. Liksom den utlämnade förlåtelsen binder den felande parten till den orätta handlingen, eller handlingarna, förbinder sig den som inte ger förlåtelse vid det orätta som begåtts den. Man låser sig vid det förflutna, och låter det växa, man kan inte titta framåt, och låter den orätta handlingen bli det perspektiv ur vilket man betraktar sig själv, den andre och den övriga världen.

Att den utlämnade förlåtelsen kan bli en börda även för den icke-förlåtande parten märks också i den vikt vi fäster vid att man förlåter sina döda, eller andra inte längre närvarande, något som också North tar upp.⁶ Här finns det inte längre någon relation som kan återupprättas, även om North konstaterar att förlåtelsen också skulle komma till uttryck i relationen om de nu frånvarande ännu var hos oss. Att förlåta innebär här att man begraver det orätta som begåtts en, att man inte längre bär det med sig, och kanske t.o.m. att man kan minnas de bra saker man varit med om med personen utan att känna en bitter eftersmak.

Förlåtelsen, och förlåtelsen behöver inte heller alltid uttryckas i ord, en handling eller en gest kan också vara tillräckligt för att visa att man vet att man gjort ett fel och ångrar det, betyder inte att man glömmer bort en handling, och inte heller att man går vidare. Förlåtelsen ger oss möjligheten att börja på nytt, men inte om från början. "Förlåtelsen är",

---

⁶ Ibid 503

som North säger, "ett sätt att läka skadan som gjorts på ens relationer till ogärningsmannen, eller åtminstone ett första steg mot en full försoning" (min översättning).⁷

---

⁷ Ibid